

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Історичні та культурологічні студії

ВИПУСК 6–7
ЛЬВІВ 2014–2015

Друкується за рішенням Вченої
ради Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 10 від 1 грудня 2015 року).

УДК 930.85(477)

Історичні та культурологічні студії / [відп. ред. М. Литвин]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2014–2015. – Вип. 6–7. – 478 с.

У черговому випуску вміщено статті та матеріали, присвячені різним проблемам з історії України та країн Центрально-Східної Європи в XIX – на початку XX ст. Представлені у збірнику рубрики показують формування колективних ідентичностей в XIX – на початку XX ст., сторінки військової та церковної історії, вивчення радянського минулого, біографічні дослідження. Започатковано публікацію усноісторичних матеріалів, які фіксують життєвий досвід сучасних творців історії. Завершують збірник рецензії та огляди, які знайомлять читачів з тенденціями в сучасній історіографії Польщі, Литви, Росії, США. Автори статей порушили методологічні аспекти вивчення національної ідентичності, персональної історії, гендерних студій, текстуального аналізу джерел та конструювання образів у громадській думці. Статті дослідників з Польщі та Австрії друкуються в перекладі українською мовою.

Historical and Cultural Studies / [Responsible editor: M. Lytvyn]; The National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Kryp'iakevych Institute of Ukrainian Studies. – Lviv, 2014–2015. – Vol. 6–7. – 478 p.

Articles and materials on various issues from the history of Ukraine and the countries of Central and Eastern Europe in the XIX – the early XX century were contained in the next edition. Represented in the collection rubrics show the formation of collective identities in the 19th – the early 20th century, pages of military and church history, the studies of the Soviet past, biographical researches. Publishing oral history materials was launched in the collection that captures the experiences of the creators of modern history. Reviews and inspections rounding out the collection and acquaint readers with trends in modern historiography of Poland, Lithuania, Russia, and USA. Authors violated methodological aspects of the study of national identity, personal history, gender studies, textual analysis of sources and constructing images in public opinion. Articles of the researchers from Poland and Austria are published in Ukrainian translation.

Редакційна колегія:

д-р іст. наук, проф. Микола Литвин (відповідальний редактор), д-р іст. наук Володимир Александрович, канд. іст. наук Олена Аркуша (заступник відповідального редактора), д-р іст. наук, проф. Леонтій Войтович, канд. іст. наук Олена Лукачук, д-р іст. наук, проф. Іван Патер, д-р габ., проф. Станіслав Піяй, д-р іст. наук Ігор Соляр, д-р іст. наук, проф. Олексій Сухий, канд. іст. наук Іванна Черчович (відповідальний секретар).

Свідоцтво про реєстрацію ЗМІ
КВ № 16442–4914Р від 19.02.2010 р.

ISSN 2311-0074

© Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України, 2014–2015

Адам ОСТАНЕК

ПАЦИФІКАЦІЯ 1930 РОКУ: ДІЯ ЧИ ПРОТИДІЯ ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА РЕГІОНУ

Стаття побудована за хронологічно-проблемним принципом. Головною проблемою цього дослідження є аналіз завдань акції пацифікації, що в 1930 році проходила на території Східної Малопольщі. Дії польської влади були зумовлені реальною загрозою внутрішній безпеці держави і регіону. Ця небезпека виникла в результаті саботажних акцій, які провела влітку 1930 року Організація українських націоналістів проти польського населення. Водночас пацифікація погіршила польсько-українські стосунки, що з історичної перспективи мало значно більшу вагу. Основою джерельної бази статті стали архівні матеріали, що знаходяться в Польщі та в Україні, й тематична література.

Ключові слова: польсько-українські відносини 1920–1930-х років, пацифікація, Галичина в міжвоєнний період, Організація українських націоналістів (ОУН).

Політичні зміни, що відбулися в кінці минулого століття, дають сьогодні певну свободу у виборі проблематики наукових досліджень та в дискусіях на теми, які раніше були заборонені, невігідні чи свідомо й цілеспрямовано сфальсифіковані відповідно до потреб державної пропаганди. Це, зокрема, стосується історії східних земель Другої Речі Посполитої. Відкриття кордонів і доступ до джерельних матеріалів, які раніше переховувалися в архівах радянських республік, тобто на території України, Литви та Білорусі, значно розширюють можливості їх досліджень.

Проте це не означає, що всі проблеми історії міжвоєнної Польщі вже докладно досліджено, хоча щороку з'являється все більше публікацій, присвячених невідомим досі фактам. Одним з питань, яке ще чекає ґрунтовного аналізу, є події 1930 року та їхній вплив на безпеку Польської держави й усього східного регіону. Так звана пацифікація і акції саботажу, що мали місце на теренах південно-східних воєводств (Львівське, Станіславське і Тернопільське) Другої Речі Посполитої, назавжди увійшли в історію українців і поляків, які віками спільно проживали на цих землях. Хоча ці події вже неодноразово привертала увагу польських¹ та

¹ *Mazur G.* Problem pacyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r. // *Zeszyty Historyczne*. – Paryż, 2001. – Zesz. 135. – S. 3–39; *Pisuliński J.* Pacyfikacja w Małopolsce Wschodniej na forum Ligi Narodów // *Zeszyty Historyczne*. – Paryż, 2003. – Zesz. 144. – S. 109–124; *Wysocki R.* Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929–1939. – Lublin, 2003. – S. 128–134; *Zięba A.* Pacyfikacja Małopolski Wschodniej w 1930 roku i jej echo wśród emigracji ukraińskiej w Kanadzie // *Przez dwa stulecia XIX i XX w. Studia historyczne ofiarowane prof. Waławowi Felczakowi*. – Kraków, 1993. – S. 79–99.

Карта. Акції саботажу та пацифікації в 1930 р.

українських² істориків, спільного бачення досі немає, а багато питань залишаються відкритими.

Чимало дослідників, які зверталися до проблеми протидії польської влади українським націоналістичним організаціям, занадто маргіналізували вплив акцій саботажу, що тривали протягом літа 1930 року на всій території Львівського, Станіславського і Тернопільського воєводств, хоча польська контракція, яка отримала назву «пацифікація», була їхнім безпосереднім наслідком. Окрім цього, не до кінця з'ясованим залишається сам термін в його тогочасному розумінні, тому на сьогодні слово «пацифікація» викликає зовсім інші асоціації, ніж це було в 1930-их роках. Після Другої світової війни під цим поняттям почали розуміти злочини нацистського режиму, що полягали у грабежах, розбійних нападах та підпалах сіл, поєднаних із масовими вбивствами. Натомість у міжвоєнний період пацифікація належала до поліційних та

² Скакун Р. «Пацифікація»: польські репресії 1930 року в Галичині. – Львів, 2012. – 172 с.; Швагуляк М. «Пацифікація». Польська репресивна акція в Галичині 1930 р. і українська суспільність. – Львів, 1993. – 52 с.

політично-військових акцій, що проводилися на окремих територіях з метою протидії організованій злочинності та терору проти мирного населення. Саме в цьому контексті потрібно говорити про дії польської влади в 1930 р. Тож метою цієї статті є спроба, хоча б частково, виправити згадані недоліки і відповісти на питання про те, наскільки ці кроки були необхідними і виправданими, чи справді вони стали відповіддю на акції саботажу і послужили приводом до початку широкої антиукраїнської кампанії, чи були тільки намаганням влади відновити спокій у державі та регіоні.

Основа джерельної бази дослідження становлять документи з Архіву нових актів у Варшаві, Державного архіву Львівської області, Центрального державного історичного архіву України у Львові. Також було використано спеціальну літературу. Тогочасну польську й українську періодику представлено тільки для змістового доповнення. Це пов'язано з тим, що газетні публікації обох сторін конфлікту були переповнені пропагандистськими настроями, тож використання преси в цій роботі зводиться тільки до цитування окремих фактографічних повідомлень.

На теренах Львівського, Станіславського та Тернопільського воєводств спільно проживали українці, поляки та євреї, менш чисельними групами були чехи, німці, вірмени та представники інших національностей. Територіально ці три воєводства становили Східну Малополющу. Щодо цього в сучасній історіографії нерідко виникають певні розбіжності, оскільки ці землі помилково ототожнюють із штучним територіальним утворенням, яким була австрійська провінція Галичина. Її поділ на Західну і Східну ніколи не був формально санкціонований, проте умовно вона поділялася за територіальною юрисдикцією двох апеляційних судів, що знаходились у Львові та Кракові, а умовним кордоном стали західні межі Ярославського, Бжозовського та Сяноцького повітів³.

Єдиним чинником, який певною мірою обґрунтував такий поділ, був той факт, що на захід від цього «кордону» українське населення справді не становило вагомого відсотку, хоча це аж ніяк не свідчить про повну відсутність українців у Західній Галичині. Попри все, завдання історика полягає у тому, щоб використовувати термінологію і локалізацію згідно з конотаціями періоду, який він аналізує. Для Другої Речі Посполитої поділ, введений за австрійських часів, виявився цілковито непридатним, тож його було ліквідовано. Оскільки потім під назвою Східна Малополюща почали розглядати землі трьох південно-східних воєводств, то власне ці території потрібно досліджувати як певну цілість.

Територія Східної Малополющі становила 61,6 тис. км², з населенням понад 6,2 млн. осіб станом на 1931 рік. З них 2,9 млн. (46,8 %) вказували як мову спілкування польську, 2,8 млн. (45,2 %) – руську і українську, 421 тис. осіб (6,8 %) – іврит та ідиш. Відповідно до віровизнання римо-католиків було 2,3 млн. осіб (37 %), греко-католиків – 3,2 млн.

³ Про поділ судових округів див: Reichsgesetzblatt vom 24. April 1854. – Wien, 1854. – Nr 111. У другій половині XIX ст. австрійська влада пристосувала до цього поділу також локалізацію адвокатських, нотаріальних, лікарських, торгових та промислових палат. Наслідком цього став неформальний поділ Галичини на Західну і Східну частини. Проте такий поділ залишався штучним, позбавленим будь-якого історичного обґрунтування (*Нрыциук G. Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948. – Toruń, 2005. – S. 25–27*).

(51,6%), іудеїв – 615,8 тис. осіб (9,9%)⁴. Аналіз складу населення свідчить про те, що у Львівському і Тернопільському воєводствах польська й українська (руська) мови були поширені майже в рівних пропорціях. Це дає підстави стверджувати, що ці території з точки зору національного складу населення були дуалістичними. У Станіславському воєводстві головну роль відігравала українська (руська) мова, польська, натомість, була поширеною тільки серед окремих груп мешканців великих міст.

Встановити лінії етнічного поділу між поляками й українцями в окремих воєводствах фактично неможливо. У Львівському воєводстві поляки переважно проживали в західній і центральній частині по лінії Перемишль – Мостиська – Львів та в північно-східному регіоні на території, що сполучала Львів із родовищами нафти. В інших частинах домінували українці. У Тернопільському воєводстві польське населення розселялося переважно в центрі та по лінії сполучення Тернополя зі Львовом і далі – аж до кордону з СРСР. Так само, як і у випадку Львівського воєводства, повіти, що знаходилися на пограниччі з Волиню або безпосередньо над Дністром, були заселені переважно українцями. Щодо Станіславського воєводства, то складно говорити про численніші польські поселення, адже в усіх повітах домінували українці. У гірських місцевостях вони іноді становили навіть 95–100% мешканців. Дещо більше поляків проживало тільки в повітах, наближених до північного берега Дністра, тобто по лінії Перемишль – Львів – Тернопіль⁵.

Політична ситуація і стосунки між польськими і українськими мешканцями цих трьох повітів завжди впливали на рівень безпеки в регіоні та державі. Перша половина 1920-х років для Польщі була складним періодом у багатьох аспектах, у тому числі з точки зору внутрішньої ситуації. Проблеми з ущільненням кордонів, низка диверсій і саботажів, які влаштовували агенти з СРСР та місцеві українці, призвели до того, що місцева адміністрація, поліція і навіть військові постійно перебували у стані готовності до негайних дій. Передбачалося, що можуть виникнути ситуації, в яких необхідно буде використати армію і поліцію, щоб відновити контроль над територією. Проте поступова стабілізація зовнішнього і внутрішнього становища дозволила перейти до налагодження мирного співжиття мешканців, яких насамперед цікавило досягнення економічної стабільності. Розвиток національних економічних і культурних інституцій невдовзі приніс позитивні наслідки: дедалі більше українців відмовлялися від конфронтації з поляками, роблячи вибір на користь співпраці і спокійного життя⁶.

Шукаючи відповіді на питання про те, чому Українська військова організація (УВО) і Організація українських націоналістів (ОУН), влітку 1930 року зважилися розпочати хвилю саботажів, потрібно звернути увагу на декілька чинників. УВО, що діяла від 1920 р., мала військово-політичний характер. Її центральним завданням була боротьба з Польською державою за визволення етнічних українських земель з-під

⁴ Statystyka Polski. – Seria C. – Zeszyty 58, 65, 68, 78 (Wyniki ostateczne opracowania spisu ludności z dn. XII 1931 r. w postaci skróconej dla wszystkich województw, powiatów i miast powyżej 2000 mieszkańców Rzeczypospolitej Polskiej).

⁵ Eberhard P. Polska granica wschodnia 1939–1945. – Warszawa, 1993. – S. 41–42; Krysiński A. Struktura narodowościowa miast polskich // Sprawy Narodowościowe (Warszawa). – 1937. – Nr 3. – S. 238.

⁶ Детальніше див.: Ostanek A. A. VI Lwowski Okręg Korpusu w dziejach wojskowości polskiej w latach 1921–1939. – Warszawa, 2013. – S. 59–90, 165–174.

польської влади. В арсеналі засобів такої боротьби, де-факто, опинялися саботажи, диверсії та шпигунство. Одночасно проводилися військові навчання для молоді. Характерною рисою діяльності УВО, а згодом і ОУН, був категоричний спротив будь-яким спробам польсько-українського порозуміння, що нерідко проявлявся у вигляді штучної провокації конфліктів між поляками та українцями⁷.

Діапазон, масштаб і характер дій, до яких вдавалися УВО / ОУН влітку 1930 р. (так званий «Другий виступ») свідчать про виняткову рішучість їхніх намірів. Від 1922 р. (так званий «Перший виступ») дії організацій жодного разу не набували таких загрозливих форм, обмежуючись окремими терористичними актами проти конкретних поляків чи українців, що займали угодову позицію. Причиною цього стало помітне зниження ентузіазму українців у боротьбі з Польською державою та їхня готовність до співпраці і двосторонньої економічної взаємодії. Крім того, керівництво УВО / ОУН хотіло утвердити власну значущість і авторитет у суспільстві, щоб таким чином підпорядкувати собі всі локальні осередки⁸.

У таблиці 1 представлено статистику акцій саботажу протягом липня – листопада 1930 р. Наведені дані свідчать, що 47 % від загальної кількості саботажів (90 з 191 випадків) відбулися на території Тернопільського воєводства, 35 % – Львівського (67 з 191) і тільки 18 % – Станіславського (34 з 191). Помітним також є те, що липень був лише вступом до початку широкомасштабних акцій⁹, які стали інтенсивнішими в серпні, апогею досягли у вересні, а в жовтні – листопаді перейшли в завершальну фазу¹⁰.

Таблиця 1. Кількість актів саботажу в період липня – листопада 1930 року¹¹

Воєводство	Місяць					Разом	В тому числі об'єкти	
	VII	VIII	IX	X	XI		Державні	Приватні
Львівське	3	21	31	9	3	67	10	57
Станіславське	2	8	14	5	5	34	5	29
Тернопільське	1	25	56	8	–	90	4	86
РАЗОМ	6	54	101	22	8	191	19	172

⁷ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (далі – ААН). – Sygn. 9.1250 (Komunikat nr 5 Wydziału Bezpieczeństwa MSWewn. z 10 I 1931 r. o przejawach działalności Ukraińskiej Organizacji Wojskowej za czas od 1 IX do 31 XII 1930 r. Część I (Częściowe wystąpienie UOW (12 VII–29 IX) i przeciwakcja władz bezpieczeństwa, 20 IX–15 X) (далі – Komunikat nr 5 Wydziału Bezpieczeństwa MSWewn. z 10 I 1931 r.); *Kulińska L.* Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922–1939. – Kraków, 2009.

⁸ ААН. – Sygn. 1185.65 (Sprawozdanie akcji sabotażowej i kontrakcji władz w III kwartale 1930 r. z 7 XI 1930 r.).

⁹ ААН. – Sygn. 349.1741 (Przestępczość w Rzeczypospolitej. Zestawienie miesięczne wg województw za 1930 r.)

¹⁰ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 184 (Саботажи за серпень, вересень і жовтень 1930 р.).

¹¹ ААН. – Sygn. 322.2257 (Materiały o akcji sabotażowej w Małopolsce Wschodniej przesłane przez MSZ polskim placówkom dyplomatycznym 16 I 1931 r.); ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 184 (Саботажи за серпень, вересень і жовтень 1930 р.); Там само. – Ф. 121. – Оп. 3 с. – Спр. 602 (Звіт від 24 грудня 1930 р. із завершальної акції ліквідації саботажного руху на території Львівського воєводства у листопаді 1930 р.).

Акти саботажу 1930 року відбувалися, передусім, у формі підпалів, виведення з ладу телефонних і телеграфних ліній, знищення залізничних колій. У липні – жовтні загальна кількість таких акцій становила 183 випадки, з яких 162 були підпалами (здебільшого приватних господарських будівель і збіжжя), 14 – пошкодженням ліній телефонного й телеграфного зв'язку, 6 – знищенням залізничних шляхів. Зі 191 нападу державного майна стосувалося тільки 19, натомість постраждалими в 172 випадках були приватні особи. Зафіксовано також один факт грабежу, коли члени УВО / ОУН пограбували пошту, причому викрадені гроші було використано на потреби організації¹².

Інтенсивність саботажів і їхня спрямованість в окремих воєводствах були неоднаковими. Багато залежало від національного складу населення в повіті. Окрім цього, велике значення мало існування в околиці українських середніх шкіл і гімназій, що простежується, фактично, в кожному звіті. Ще в ході самої акції, як і згодом під час контракції, влада неодноразово звертала увагу на те, що учасниками чи навіть ініціаторами саботажів часто ставала саме учнівська молодь.

У Тернопільському воєводстві, де саботажна акція розгорталася найбільш активно, з 90 акцій у 13 повітах, 18 припадало на Тернопільський, 16 – на Підгасцький, 15 – на Бережанський. Часто акти саботажу відбувалися цілком спонтанно, з ініціативи окремих членів УВО / ОУН, які прагнули підкреслити свою активність. Їхні дії, як правило, були спрямовані на сільські господарства, що належали як полякам, так і лояльним щодо них українцям. Тільки 4 випадки з 90 були скеровані проти громадських об'єктів. Відсутність чіткої реакції влади на дії українських націоналістів на початках дуже пригнічувала суспільство. Через страх перед помстою не всі навіть зважувалися офіційно повідомити про напади, і тільки початок контракції змінив настрої місцевих поляків¹³.

Проведені поліцією розслідування показали, що на активність УВО / ОУН у Тернопільському воєводстві впливали два головні чинники. По-перше, існування двох українських гімназій – державної в Тернополі і приватної в Рогатині. Саме учні цих гімназій часто ставали учасниками саботажів. По-друге, на території цього воєводства була найкраще налагоджена діяльність таких організацій, як «Луг», «Сокіл» і «Пласт», які поєднували спортивний і скаутський характер з парамілітарною спрямованістю. Фактично, вони були законспірованими осередками членів УВО і ОУН. Помітну допомогу саботажникам надавали також члени «Просвіти» і локальних кооперативів, що підтверджується викритими слідством документами¹⁴.

Другим за кількістю саботажів було Львівське воєводство. З 67 акцій на території десяти повітів 28 припадало на околиці Львова і Львівський повіт, 13 – на Бібрський. Акти саботажу також були переважно скеровані проти приватних маєтків, хоча саме у Львівському воєводстві об'єкти державної власності зазнали найбільшої шкоди. Особливо гучним виявився напад на поштовий вагон, що відбувся 30 липня 1930 р. поблизу Бібрки. Тоді ж загинув працівник поліції Юзеф Малевський і було викрадено

¹² AAN. – Sygn. 9.1250 (Komunikat nr 5 Wydziału Bezpieczeństwa MSWewn. z 10 I 1931 r.); ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 3. – Спр. 607 (Загальний звіт щодо акцій саботажу на території Львівського воєводства у третьому кварталі 1930 р.).

¹³ AAN. – Sygn. 1185.65 (Sprawozdanie z akcji sabotażowej i kontrakcji władz w III kwartale 1930 r. z 7 XI 1930 r.).

¹⁴ AAN. – Sygn. 1180.42 (Sprawozdanie z akcji sabotażowych i kontrakcji władz w województwie tarnopolskim z 31 X 1930 r.).

26 тис. злотих. Іншими значними акціями стали спроби знищення майданчиків польських спортивних клубів. У Львові саботажники підпалили чотири залізничні склади (з різними наслідками), а також зруйнували значну частину залізничної інфраструктури навколо міста.

З об'єктів приватної власності найбільше постраждали від підпалів господарські будівлі та збіжжя. У Перемишльському повіті були зафіксовані акції проти євреїв, що мали на меті підірвати конкуренцію місцевим українським кооперативам. Самовпевненість, яка супроводжувала саботажників на початках, була настільки великою, що вони навіть не боялися стріляти в представників цивільної охорони, які стояли на сторожі господарського майна. Ця ситуація призвела до того, що в багатьох місцевостях мешканці почали збирати віча, домагаючись таким чином уваги від представників влади. В цей період почали виникати комітети Союзу оборони кресів і Самооборони. Особливу ініціативу тут проявив Союз офіцерів резерву¹⁵.

Результати кримінальних проваджень виявилися подібними до тих, які отримала поліція в Тернопільському воєводстві. Найактивніше саботажники діяли там, де проживали українські студенти та учні середніх шкіл – у Львові, Перемишлі та Дрогобичі. Окрім цього, до антидержавних акцій масово долучалися члени місцевих культурних, господарських, громадських і парамілітарних організацій, що були причетними до УВО / ОУН чи просто їм симпатизували. Ці факти встановлено, передусім, на підставі даних осіб, які були затримані поліцією¹⁶.

У Станіславському воєводстві кількість саботажів була найменшою, що можна пояснити нижчим відсотком поляків. Загалом на території дев'яти повітів пройшло 34 акції, з яких 13 відбулося в Рогатинському повіті, 6 – у Станіславському. Дії саботажників так само були спрямовані головню проти приватної власності поляків, зокрема, господарських об'єктів. Нападів на об'єкти державної власності було зафіксовано тільки 5, вони стосувалися знищення залізничних шляхів та руйнування телефонних і телеграфних ліній. Місцеві поляки також проявили ініціативу до самооборони – під час маніфестації вони порушили питання про необхідність відповідних заходів і організували муніципальну охорону. Щоправда, через порівняно невелику кількість акцій саботажу окремі факти нападів не викликали такого хвилювання, як в інших воєводствах¹⁷.

Слідство, проведене у Станіславському воєводстві, принесло аналогічні результати: найбільша кількість акцій саботажу була зафіксована там, де діяли українські школи, тобто в околицях Станіслава, Рогатина і Городенки. Серед викритих і

¹⁵ AAN. – Sygn. 1185.65 (Sprawozdanie z akcji sabotażowej i kontrakcji władz w III kwartale 1930 r. z 7 XI 1930 r.); ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 56. – Спр. 3190 (Резолюція Польського гімнастичного товариства «Сокил» у Ходорові від 22 IX 1930 р.); *Litwiński R.* Policja wobec UWO i OUN w II Rzeczypospolitej // *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej.* – 2010. – Nr. 12 (121). – S. 83.

¹⁶ AAN. – Sygn. 1185.65 (Sprawozdanie z akcji sabotażowej i kontrakcji władz w III kwartale 1930 r. z 7 XI 1930 r.); ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 602 (Звіт від 24 грудня 1930 р. із завершальної акції ліквідації саботажного руху на території Львівського воєводства в листопаді 1930 р.).

¹⁷ AAN. – Sygn. 1186.27 (Sprawozdanie z akcji sabotażowej oraz zarządzeń pacyfikacyjnych na terenie województwa stanisławowskiego z 10 XI 1930 r.); ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 607.

затриманих саботажників переважали учасники місцевих осередків «Пласту», «Лугу», «Соколу», члени «Просвіти», «Рідної школи» і кооперативів¹⁸.

Таким чином, законні інституції, часто фінансовані з державного бюджету, насправді ставали прикриттям нелегальних організацій, а їхні учасники і школярі виявлялися членами чи симпатиками УВО / ОУН. На користь такого висновку, зокрема, свідчить найбільш поширений спосіб дій диверсантів. Учні середніх шкіл та студенти як запальні речовини використовували складні хімічні сполуки, створення яких вимагало специфічних знань. Своєю чергою, неосвічені члени УВО / ОУН, які походили переважно з сільських місцевостей, використовували найпростіші засоби (наприклад, бензин чи гас), що переважно були зовсім неефективними. Тож не дивно, що польська влада скерувала вістря репресій не тільки проти безпосередніх виконавців, але й проти формально легальних інституцій, передусім культурних, освітніх і спортивних організацій.

У період посилення саботажних акцій, тобто в липні – серпні, представники місцевої адміністрації намагалися протистояти їм власними силами, використовуючи локальний каральний апарат. Проте відсутність помітних результатів і постійне зростання активності диверсантів показали, що проблема насправді значно серйозніша, а її розв'язання є справою державної ваги. Дедалі реальнішою ставала загроза протидії саботажникам «знизу», що зводилася б до відплатних акцій з боку поляків. Цього центральна влада допустити не могла, тож розв'язання необхідно було шукати в загальнодержавній площині¹⁹.

На найвищому рівні перші кроки було зроблено вже 1 вересня 1930 р. Характер, масштаб і завдання запланованої репресивної акції досить чітко окреслив тогочасний прем'єр Юзеф Пілсудський: «Підпали, саботажі, напади і розбої, що відбуваються у Східній Малопольщі, не потрібно трактувати як повстання. Запобігти проливанню крові, натомість, застосувати поліцейські репресії у випадках добровільної чи недобровільної співпраці населення з диверсантами, а де це не допоможе – квартирувати військових з усіма обтяжливими обов'язками, які з цього випливають. Сама присутність війська не дозволить диверсантам тероризувати людей. Населення повинно знати, що мусить слухати владу, а не саботажників»²⁰.

Більше детальної інформації було представлено під час наради у Львові. Її учасниками були тодішній очільник Львівського воєводства Броніслав Наконечніков-Клюковський, тернопільський воєвода Казімеж Мошинський і керівники Департаментів безпеки трьох воєводств. Нарада постановила, що всі дії органів влади повинні бути узгодженими між собою й однотипними на всіх територіях, охоплених саботажними акціями. Загалом, репресії включали: 1) превентивно-репресивні заходи; 2) акції поліції; 3) квартирування військових. Застосування найсуворіших репресій було передбачено щодо безпосередніх виконавців актів саботажу, їхніх керівників, інституцій і осіб, які підтримували дії диверсантів чи приховували сліди злочинів, ускладнюючи

¹⁸ AAN. – Sygn. 1185.65 (Sprawozdanie z akcji sabotażowej i kontrakcji władz w III kwartale 1930 r. z 7 XI 1930 r.); ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 607.

¹⁹ AAN. – Sygn. 322.2257 (Uwagi MSZ w związku z petycjami wniesionymi do Ligi Narodów w sprawie wypadków w Małopolsce Wschodniej w II półroczu 1930 r.).

²⁰ *Jędrzejewicz W.* Kronika życia Józefa Piłsudskiego 1867–1935. – Londyn, 1986. – Т. 2. – S. 726; *Litwiński R.* Policja wobec UWO i OUN w II Rzeczypospolitej... – S. 84.

роботу поліції. З іншого боку, члени наради надали великого значення тому, щоб у репресивних акціях не постраждало мирне населення. Також було наказано безумовно й рішуче протидіяти будь-яким контракціям поляків під гаслом помсти²¹.

Усе це означало, що під час пацифікації польська влада виключала можливість застосування принципу колективної відповідальності і не мала наміру брутально підкорювати «непокірних». Тож факти зловживання силою, що мали місце в ході репресивних акцій, належить трактувати як ініціативу «знизу», яку виявляли поліція та військо, відчуючи свою безкарність. Про це свідчить лист воєводського коменданта Державної поліції (далі – ДП) у Львові, в якому всіх повітових комендантів було поінформовано про те, що будь-які дії, які виходитимуть за рамки службових інструкцій щодо пацифікації, будуть суворо покарані²².

Технічну підготовку акції доручили спільно провести адміністраціям трьох воєводств. Безпосереднім керівником акції став тогочасний воєводський комендант ДП у Львові – інспектор Чеслав Грабовський. З огляду на значну відстань і обмежені технічні засоби (в тому числі зв'язку) він доручив управління пацифікаційними заходами в Тернополі місцевому військовому коменданту Генрикові Гассові. Штаб Операційної групи, до якого належало четверо офіцерів, знаходився у приміщенні Воєводського управління поліції у Львові на вулиці Леона Сапєги, 1. Обов'язки заступника керівника штабу виконував Владислав Лозінський²³.

Перший етап пацифікації проходив у вересні 1930 р. На цей момент дії влади зводилися переважно до ухвалення директив і видавання розпоряджень, які мали перешкодити подальшим диверсіям і підготувати ґрунт для репресивних заходів. У Тернопільському воєводстві такі накази було видано 3, 10, 15, 17 і 27 вересня, у Львівському – 11 і 25 вересня, в Станіславському – 23 вересня. Укази передбачали посилення розвідки, обов'язкові нічні варти, а також змушували Стрілецький союз співпрацювати з населенням. Окрім цього, було визначено фінансові нагороди за допомогу в затриманні диверсантів²⁴.

Відповідно до попередніх розпоряджень, 20 вересня Ч. Грабовський видав інструкцію, в якій конкретизовано характер співпраці між поліцією, місцевими органами влади на рівні повітів і громад, жандармерії і Корпусу охорони пограниччя на всіх теренах, де заплановано репресивні заходи. Документ містив 7 пунктів, серед яких були вимоги посилення патрулювання (особливо вночі і ввечері), повна конфіденційність розвідки, організація обшуків і управління рейдами, направлені на пошук зброї і вибухових речовин, регулярні перевірки громадських будівель та

²¹ ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 188 (Службові записи з конференції, що відбулась у Львові 5 IX 1930 р.).

²² Там само. – Ф. 121. – Оп. 3 с. – Спр. 607 (Лист військового коменданта у Львові до повітових комендантів від 8 X 1930 р. у справі можливих зловживань під час проведення ревізій).

²³ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3 с. – Спр. 607 (Звіт від 9 X 1930 р. з пацифікаційних акцій на території Бібрського, Бережанського, Підгаєцького і Рогатинського повітів, проведених поліцією 21–29 IX 1930 р.).

²⁴ Там само. – Спр. 600. Місцева влада ще раніше приступила до формування інструкції про протидію і боротьбу з саботажами. Прикладами можуть служити інструкції воєвод Тернополя та Станіслава про превентивні заходи, призначені повітовим старостам (ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3 с. – Спр. 600; Там само. – Ф. 121. – Оп. 3 с. – Спр. 607).

суворий контроль над муніципальною охороною. Також було рекомендовано обмежити превентивні заходи в часі²⁵.

Після завершення формальної підготовки акції влада під кінець вересня перейшла до її реалізації. Протягом 20–29 вересня поліція провела 17 репресивних кампаній, до кожної з яких було залучено по 60 силовиків. Тобто проведенням акції займалося 1020 рядових працівників поліції. Керівниками поліцейських підрозділів були офіцери (21 особа), тож загалом у 17 кампаніях участь взяла 1041 особа.

Усього поліцією були проведені наступні акції²⁶:

9 кампаній з Поліцейської школи у Великих Мостах (1–9);

3 кампанії з Воєводського управління ДП у Львові (10–11, по половині 12 і 17);

2,5 кампанії Воєводського управління ДП у Станіславі (половина 12, 13–14);

2,5 кампанії Воєводського управління ДП в Тернополі (15–16 і половина 17).

Таблиця 2. Порівняння паціфікаційних заходів поліції та армії в 1930 році²⁷

Повіт	Кількість поліцейських ревізій	Кількість місцевостей, охоплених паціфікацією		Тривалість оперативних дій	
		Поліції	Війська	Поліції	Війська
Дрогобич	157	21	–	–	–
Городок Ягеллонський	198	21	10	–	27 IX–5 X 15–17 X
Яворів	358	26	9	–	4–15 X
Львів (місто і повіт)	133	26	12	5 X 9–11 X	15 IX–2 X 15–17 X
Перемишль	296	40	1	–	10–11 X
Рудки	91	9	1	–	30 IX–3 X
Сокаль	76	5	19	–	28 IX–16 X
Жовква	22	4	1	20 IX–5 X	7–16 X
Бібрка	956	54	25	21–28 IX	3–14 X
Рогатин	745	43	33	22–27 IX	28 IX–15 X
Городенка	87	13	?	2–7 X	?
Бережани	916	13	11	21–26 IX	27 IX–17 X
Підгайці	488	19	8	21–26 IX	28 IX–13 X
Тернопіль	469	23	9	20–30 IX	?
Збараж	203	8	20	26–28 IX	26 IX–15 X
Бучач	–	–	9	–	5–9 X
РАЗОМ	5195	325	168		

²⁵ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3 с. – Спр. 607 (Інструкція стосовно боротьби з акціями саботажу від 20 IX 1930 р.).

²⁶ ААН. – Sygn. 9.1250 (Комунікат №5 Відділу безпеки Міністерства внутрішніх справ від 10 I 1931 р.).

²⁷ Ibid.; ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3 с. – Спр. 602; Там само. – Спр. 607.

На підставі даних з таблиці 2 можна зробити висновок, що тільки в деяких повітах влада провела репресивні акції з залученням організованих поліцейських формувань. В інших пацифікація була зведена до роботи окремих працівників місцевих відділків поліції. Загалом на зламі вересня – жовтня було проведено 5195 обшуків у 325 місцевостях, що знаходилися на території 16 повітів. Найдовше поліцейські кампанії тривали там, де активність диверсантів була найбільшою.

На потреби акції були використані поїзди, машини, мотоцикли, підводи й поліцейські собаки. Окремі підрозділи поліції безкоштовно квартирувалися там, де мали проводити ревізії. Харчування для них закупували за цінами, встановленими старою, а це створювало додаткову шкоду для місцевих мешканців, адже власну продукцію їм нерідко доводилося продавати за помітно заниженою вартістю. Репресивні заходи розпочалися з масових обшуків в помешканнях підозрюваних у саботажі осіб. Іноді ревізії проводили навіть у будинках, які були власністю Греко-католицької церкви. Згодом у слідства виникла підозра, що частину зброї й заборонених матеріалів диверсанти могли переховувати в приміщеннях культурних, парамілітарних і громадських організацій, тож наступним кроком стала хвиля обшуків у цих інституціях. Часто ревізії мали досить гострий характер і не обмежувалися побіжним оглядом об'єктів. У багатьох випадках доходило навіть до демонтування дахів, зривання підлоги, розбирання печі або розбивання стін, знищували також технічні прилади, а вміст мішків зі збіжжям висипали.

Третя й остання фаза пацифікації стосувалася квартирування військових і регулярного переходу війська через місцевості, де впливи УВО / ОУН були особливо сильні. До здійснених у кінці вересня – на початку жовтня кампаній було залучено десять ескадронів кавалерії (від 120 до 170 солдатів у кожному) й один підрозділ важкої артилерії. Військові належали до наступних полків: 6-ий уланський (1-ий і 2-ий ескадрон), 9-ий уланський (1-ий, 4-ий ескадрон), 14-ий уланський (1-ий, 3-ій, 4-ий ескадрон), 22-ий уланський (один ескадрон), 6-ий полк стрілецької кінноти (кулеметний ескадрон), 10 полк важкої артилерії (4 підрозділ)²⁸.

Дані з таблиці 2 показують, що війська було направлено в 168 населених пунктів на території 14 повітів. Головні дії розгорталися на теренах повітів Бібрка, Львів і Сокаль (Львівське воєводство), Рогатин (Станіславське воєводство) і Збараж (Тернопільське воєводство). В середньому військові перебували в цих місцевостях два з половиною тижні. Крім цього, у Зборівському і Теревовлянському повітах, де саботажів не було, також відбулися демонстраційні марші військ, ініціаторами яких виявилися командири 9-го і 22-го уланських полків. Тут також відбувалося посилене патрулювання, що здійснювали 2 секції (групи по 10–12 солдатів)²⁹. Квартирування війська проходило на загальних засадах, передбачених відповідними інструкціями. Кожна громада мусила безкоштовно забезпечувати проживання військовим, а за

²⁸ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІА України у Львові). – Ф. 351. – Оп. 1. – Спр. 425 (Розпорядження Міністерства зовнішніх справ про саботажі); ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3 с. – Спр. 602 (Список місцевостей у Львівському воєводстві, охоплених акцією пацифікації в період I VII – 30 XI 1930 р.); Там само. – Спр. 607 (Звіт з акції саботажу і контракції влади на території Тернопільського воєводства в період I VII – 30 IX 1930 р.).

²⁹ Там само.

продукти харчування передбачено оплати за встановленими урядом цінами, які було помітно занижено порівняно з реальною вартістю. Перебування війська в окремих місцевостях мало, передусім, ускладнювати матеріальне становище селян.

Зловживань службовим становищем не вдалося уникнути ні під час поліцейських, ні під час військових акцій. У багатьох випадках доходило до знищення майна, нерідко силовики вдавалися до фізичного примусу щодо найактивніших порушників порядку³⁰. Під час багатьох обшуків руйнували помешкання й господарські приміщення, знищували запаси продуктів. Утім, інколи тільки такі крайні методи давали ефект. Підтвердженням цього є список конфіскованих під час ревізій матеріалів, серед яких виявилися: 1287 карабінів, 292 рушниці, 566 револьверів, 298 багнетів, 46 стилетів, 47 шабель, 27 кастетів, 99,80 кг вибухових речовин і пороху для рушниць, 31 граната, 2857 набоїв до карабінів і револьверів, 56 ножів до різання дроту³¹. Кількість самої тільки вогнепальної зброї (2145 одиниць) у зіставленні з загальним числом обшуків свідчить про те, що таку зброю знаходили, фактично, в кожному другому домі, а на 493 населених пункти, охоплені пацифікацією, припадало в середньому 4,5 одиниці.

Результатом роботи поліції стало також затримання 1739 осіб, з яких 360 були учнями середніх шкіл, 220 – студентами, 90 – приватними службовцями, 30 – священниками, 8 – державними службовцями, 6 – адвокатами, 5 – журналістами і 2 – лікарями. Справи 909 осіб було передано до суду, 830 осіб поліція відпустила через відсутність прямих доказів вини. Результати судових слухань для звинувачених були порівняно позитивними, так, до 17 березня 1931 р. було засуджено тільки 28 осіб, трьох суд виправдав, натомість 698 осіб було звільнено від кримінальної відповідальності з різних юридичних (і не тільки) мотивів, а 211 чоловік ще очікували на остаточний вирок³². Враховуючи інтенсивність і масштаб дій саботажників, кількість вилученої зброї, амуніції та вибухових речовин, потрібно визнати, що судові рішення у справах обвинувачених були винятково м'якими і гуманними. Загальна кількість засуджених не встановлена, проте очевидною була тенденція до звільнення більшості затриманих від кримінальної відповідальності. Вірогідно, це означає, що засуджено було тільки безпосередніх виконавців і провокаторів.

На охоплених акціями саботажу територіях іноді доходило до відплатних дій. Їх загалом було небагато, оскільки влада стримувала будь-які самовільні дії поляків проти українського населення, блокуючи навіть ініціативи діячів ультраправих угруповань. Відплатні акції, які всупереч старанням поліції таки відбувалися, зводилися переважно до руйнування курганів, хрестів, підпалів помешкань українців, вибивання шиб і замальовування українських написів на вулицях і будинках. Зазвичай це були

³⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 392. – Оп. 1. – Спр. 21 (Скарги на брутальні дії поліції); ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 232 (Рапорт командира 14-го уланського полку від 8–9 X 1930 р.); Там само. – Спр. 233 (Звіт командира 6-го кінного полку про заходи безпеки в Жовківському повіті від 7 X – 16 X 1930 р.); Там само. – Ф. 121. – Оп. 3 с. – Спр. 609 (Звіт з пацифікаційної акції повітового коменданта бібрському старості від 9 IV 1931 р.; Телеграма № 750/11/31).

³¹ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3 с. – Спр. 609 (Звіт від 3 I 1931 р. про озброєння, амуніцію і вибухові матеріали, використані під час пацифікації на теренах трьох воєводств Східної Малопольщі).

³² ААН. – Sygn. 322.2258 (Результати акції пацифікації у Східній Малопольщі до 17 III 1931 р.); ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3 с. – Спр. 609 (Зведення результатів акції пацифікації, 10 III 1931 р.).

підпали, що відбувалися вночі, через що більшість винуватців не були встановлені. Таких актів було зафіксовано 11, з яких 9 – у Тернопільському воєводстві, 4 – у Станіславському. Слідство встановило, що частина з них була інспірованою самими українцями з метою подальшої ескалації конфлікту й завуальованого знищення частини компрометуючих матеріалів. У випадках щонайменше 4 таких акцій поліції вдалося затримати винних у автосаботажах³³.

Наслідки пацифікації були для українців важкими. Окрім згаданих фактів побиття і знищення майна, влада прийняла рішення про закриття українських організацій, у приміщеннях яких у ході обшуків було знайдено заборонені матеріали. Тоді було закрито 29 осередків організації «Луг», 21 – товариства «Сокил», 24 – «Просвіти», 1 кооперативну і 2 інші організації. Українське населення з власної ініціативи розпустило ще 17 осередків «Лугу», 19 – «Соколу», 25 – «Просвіт», 7 кооперативів і ще 2 об'єднання іншого характеру. Скаутська організація «Пласт» була змушена перейти в цілковите підпілля, оскільки її члени були найактивнішими учасниками саботаїв³⁴. Під час пацифікації загинули 3 особи, двох було вбито при спробі втечі, одного – коли він атакував офіцера в ході військової каральної операції³⁵.

З огляду на те, що серед диверсантів була значна кількість учнів українських середніх шкіл, влада прийняла рішення про закриття частини з них. Так, 26 вересня було видано постанову про закриття 4-ї Державної гімназії в Тернополі, а протягом жовтня ідентичні розпорядження вийшли щодо гімназій у Дрогобичі, Станіславі і Рогатині. Також було припинено роботу 7-класної загальної школи у Станіславі й розпущено 6-ий клас української гімназії у Львові³⁶.

Разом з припиненням акцій саботажу восени 1930 р. було згорнуто й кампанію пацифікації. Як поляки, так і українці взяли за підрахунок здобутків і втрат. Польська влада, хоч назагал і досягнула мети, здавала собі справу з того, що певні аспекти каральної операції принесли негативні наслідки. Погляди українців на акцію пацифікації, незважаючи на поширені антипольські настрої, виявилися розділеними, адже не всі від початку підтримували диверсантів. Гнів обурених був скерованим, передусім, на членів УВО / ОУН, адже саме їхні дії призвели до тих репресій, які пережили цілком невинні люди. Поляки здебільшого були задоволені діями влади, не усвідомлюючи того, що таким чином серед українців тільки поглиблюються антипольські настрої. Українців мучило відчуття несправедливості, при цьому про власну вину вони забували. Події 1930 р., без сумніву, були не вигідними для обох сторін конфлікту, адже в один момент звичайний сусід перетворювався в заклятого ворога.

³³ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3 с. – Спр. 607 (Загальне зведення результатів саботажних акцій на території Львівського воєводства у третьому кварталі).

³⁴ ААН. – Sygn. 9.1250 (Комунікат № 5 Відділу безпеки Міністерства внутрішніх справ від 10 I 1931 р.); ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 629 (Розпорядження львівського воєводи від 18 IX 1930 р. про ліквідацію «Пласту»).

³⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 351. – Оп. 1. – Спр. 425 (Комунікат Міністерства зовнішніх справ про саботажі).

³⁶ ААН. – Sygn. 9.1250 (Комунікат № 5 Відділу безпеки Міністерства внутрішніх справ від 10 I 1931 р.). Більше про ліквідацію Державної гімназії в Тернополі див.: ААН. – Sygn. 2008.5.

Пацифікація також набула певного розголосу на міжнародній арені. Потрібно визнати, що УВО / ОУН були до цього добре підготовленими. Ще задовго до початку акції вони розпочали широку антипольську пропаганду на міжнародному рівні. На сторінках німецької, британської, італійської, чеської та іншої преси регулярно з'являлися статті, присвячені фактам (а іноді й вигадкам) національної дискримінації українців у Польській державі. Іноді полякам навіть закидали вбивства й терор³⁷.

Українські політики в Польщі і за кордоном від кінця осені 1930 р. розпочали кампанію масового подання скарг на дії польської влади до Ліги Націй. На початках результати для українців були зовсім невтішними, адже через процесуальні нюанси жодна зі скарг не була розглянута, проте згодом з'явилися перші успіхи, і врешті Ліга Націй прийняла до уваги 9 із них, що були подані в період між 25 жовтня 1930 р. і 13 лютого 1931 р. Після цього в Лізі Націй розпочався процес з'ясування обставин справи. Копії скарг було надіслано польській владі. В них йшлося про порушення прав національної меншості, перешкоджання вільному культурному й господарському розвитку, брутальну поведінку силовиків під час пацифікації, яка призвела до знищення майна українців, масового побиття і вбивств від 7 до 35 осіб³⁸.

У відповідь польська сторона розпочала підготовку документів, що доводили безпідставність звинувачень. Передусім було спростовано кількість загиблих, адже розслідування поліції довели, що більшість з тих, кого українські політики назвали вбитими, насправді продовжували жити. Щодо службових зловживань силовиків, то цей факт польська влада загалом не відкидала, але не погоджувалася з масштабами побиття. Слідство зафіксувало тільки 8 таких випадків, що насправді значно применшувало реальний стан. У відповідях також зазначалося, що українська сторона сфальсифікувала чимало «доказів»³⁹.

Справу пацифікації Ліга Націй розглядала до кінця 1931 р. 30 січня 1932 р. було представлено остаточний вердикт: Польща не проводить щодо українців політики переслідувань і насильства. Відхилення скарг української сторони було зумовлене кількома причинами, зокрема, фальсифікованими фактами, підробленими фотографіями, неправдивими свідченнями. Окрім цього, комісія, яка розглядала справу, відзначила, що реакція польської влади була безпосередньо спровокована українськими націоналістами. Тобто дії диверсантів справді загрожували безпеці держави, а пацифікація була спрямована на відновлення громадського порядку. Єдиним, що закидали польській стороні, були стихійні відплатні акції, скеровані проти мирного українського населення⁴⁰.

³⁷ Найбільш відомою була справа греко-католицького священика Євгена Мандзіяша, пароха в селі Богатковичі Підгаєцького повіту, який, за версією української преси, помер внаслідок нанесених поліцією травм. Однак швидко виявилось, що інформація була фальшива, хоча й набула великого розголосу. Нею навіть зацікавилось Міністерство зовнішніх справ (AAN. – Sygn. 322.2257 (Зауваження Міністерства внутрішніх справ у зв'язку з петиціями внесеними до Ліги Націй у справі випадків у Східній Малопольщі в другому півріччі 1930 р.)).

³⁸ Копії шести петицій, див.: AAN. – Sygn. 322.2258; 322.2260.

³⁹ AAN. – Sygn. 322.2252 (Лист від Міністерства зовнішніх справ до Міністерства внутрішніх справ від 11 XII 1930 р.; Відповідь від 13 XII 1930 р.); Ibid. – Sygn. 322.2259 (Зауваження уряду щодо петиції від 10 I 1931 р.); ЦДІА України у Львові. – Ф. 351. – Оп. 1. – Спр. 425 (Комунікат Міністерства зовнішніх справ про саботажі).

⁴⁰ Mazur G. Problem pacyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r... – S. 38–39.

Підсумовуючи події 1930 року, потрібно звернути увагу на декілька проблем. Акція пацифікації принесла як позитивні, так і негативні наслідки, останніх, що-правда, виявилось більше. Позитивним результатом стало припинення диверсій і відновлення безпеки в регіоні. Водночас пацифікація погіршила польсько-українські стосунки, що з історичної перспективи мало значно більшу вагу. Випадки зловживання силою, репресії проти всіх легальних і нелегальних організацій без врахування їхнього характеру, залякування призвели до того, що навіть лояльна частина українського населення відвернулася від Польської держави, все більше схилиючись до націоналістів. Терор і необхідність протистояти йому будь-якою ціною тільки загострили почуття ворожості, хоча й тимчасово приховані. З іншого боку, влада просто не могла вирішити проблему іншим шляхом, не вдаючись до радикальних заходів. Спроби провідників УВО / ОУН викликати серед українців максимальне неприйняття Польської держави виявилися успішними, що призвело до трагічних наслідків, особливо під час Другої світової війни. За таких умов перспектива мирного розв'язання конфліктів у майбутньому ставала фактично нереальною, як, зрештою, і відновлення лояльності українців щодо Польщі.

Переклад з польської мови Анни Вараниці.

Adam Ostanek. Pacification of 1930 – the action or the reaction of Polish authorities in the security context

This work is characterized by chronological and thematic manner. The main research problem of this article is the pacification in 1930 in Małopolska Wschodnia which Polish authorities organized. Taken action was a real danger of the internal and region security. It resulted from taking in the summer 1930 by Organization of Ukrainian Nationalists of sabotage action. At the same time pacification worsened Polish and Ukrainian relations, that from historical perspective was more significant. Archival materials gathered in archives in Poland and Ukraine and the literature on the subject constitute the source base of this article.

Keywords: Polish and Ukrainian relations in 1920s–1930s, pacification, Galicia in the period between the World War I and World War II, Organization of Ukrainian Nationalists (OUN).

Адам Останэк. Пацификация 1930 года: действие или противодействие польских властей в контексте безопасности государства и региона

Статья построена по хронологически-проблемному принципу. Главной проблемой данного исследования является анализ задач акции пацификации, проходившей в 1930 г. на территории Восточной Малопольши. Действия польских властей были обусловлены реальной угрозой внутренней безопасности государства и региона. Эта опасность возникла в результате саботажных акций, которые провела летом 1930 года Организация украинских националистов. В то же время пацификация ухудшила польско-украинские отношения, что в исторической перспективе оказалось гораздо более важным. Основой источниковой базы статьи стали архивные материалы, находящиеся в Польше и в Украине, а также тематическая литература.

Ключевые слова: польско-украинские отношения 1920–1930-х годов, пацификация, Галиция в междувоенный период, Организация украинских националистов (ОУН).